ՄԱՍԻՍ

ՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ

ԱԶԳԱՅԻՆ, ԳՐԱԿԱՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳԻՏԱԿԱՆ

50ՐԴ ՏԱՐԻ, ԹԻՒ 7 (ԵՐԿՐՈՐԴ ՇՐՋԱՆ) 17 ՓԵՏՐՎԱՐ 1901

Մասիս շաբաթաթերթի տարեկան բաժանորդագինն է Կ. Պոլսոյ համար ՔԱՌՍՈՒՆ ղրշ. եւ գաւառներուն համար ՅԻՍՈՒՆ ղրշ., կանխիկ վճարելի : Արտասահման՝ 12 Ֆրանք կամ 5 ռուպլի : Թղթատարական ծախքը խմբագրութեան վրայ է : Վեցամսեայ կամ եռամսեայ բաժանորդագրութիւն չընդունուիր : Բաժանորդագրութիւնները կը սկսին ամեն ամսոյ մէկէն :

Մասիս հրապարակ կ'ելլէ ամեն շաբաթ առտու , եւ կը գտնուի Բերայի բոլոր ծխավանառներուն՝ Պանչէ-Գաբուի ջրավանառներուն խանութները , ինչպէս նաեւ Ղալաթիոյ, Պոլսոյ եւ բոլոր արուարձաններու լրագրավանառներուն մով :

Ձեռքէ կը ծախուի ՀԱՏԸ 40 ՓԱՐԱՅԻ

ՀԱՍՑԷ

درعليه‌ده غلطه‌ده «ماسيس» غزته‌سى اداره‌سى

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ «ՄԱՍԻՍ»Ի

Կ. Պոլիս , Ղալաթիա , Նորատունկեան խան

Rédaction de la Revue MASSIS

Galata, Constantinople

ՍԱԳԱՅԵԱՆ ՏՊԱՐԱՆ

Գալաթիա, Գուրճուլու խան թիւ 7

Ծաղիկ լրագրի սոյն Տպարանին մէջ խնամով կը կատարուին տպագրական ամէն տեսակ յանձնարարութիւններ, — ծանուցումներու, հարսանեկան հրաւիրագիրներու, այցետոմսերու, մահագդներու, առևտրական շրջաբերականներու, եւայլն, — պատրաստութիւնը, — գիւրամատչելի պայմաններով։

3 — 5

ԱՏԱՄՆԱԲՈՅԺ

ՏՈՔԹ. Գ. ԳԱԲՐԻԷԼԵԱՆ

ԲԵՐԱ, ՄԵԾ ՓՈՂՈՑ, ԹԻՒ 200

Կալաթա-Սերայի Լիսէին դէմ

Ամէն օր ժամը 5—11 (Ը. Թ.)

Կիրակի օրերը ժամադրութեամբ

ԻԻՆԻՕՆ

ՀՐԴԵՀԻ ԵՒ ԿԵՆԱՑ

ԱՊԱՀՈՎԱԳՐԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆ

ՀԱՍՏԱՏԵԱԼ Ի ԲԱՐԻՁ 1828–1829

ՀՐԴԵՀԻ ՃԻՒՂ

Մինչեւ 1899ի վերջը հատուցեալ վնասք	240,000,000 ֆր.
1899ին գանձուած ապահովագին	19,500,000 »
Դրամագլուխ եւ պահեստ	105,000,000 »
Ապահովագրեալ դրամագլուխ	18,000,000,000 »

ԿԵՆԱՑ ՃԻՒՂ

Մինչեւ 1889ի վերջը հատուցեալ վնասք	99 000,000 ֆր.
Ընթացիկ ապահովագրութիւնք	253,000,000 »
Դրամագլուխ եւ պահեստք	150,000,000 »

որ ընթացիկ ապահովագրութեանց գումարին հետ կը համեմատի 60 % — *ինչ որ* «Իւնիօն»ի ապահովագրելոց կ'ընծայէ հսկայ երաշխաւորութիւն մը *ՈՐՈՒՆ ՆՄԱՆԸ ԿԱՐԵԼԻ ՉԷ ԳՏՆԵԼ ԱՐԵՒԵԼՔԻ ՄԷՋ ԳՈՐԾՈՂ ՈՒՐԻՇ ՈՐ ԵՒԷ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆ ՔՈՎ։*

Արեւելքի համար մասնաւոր սակացոյց զեղչեալ գիներով։ *Նպաստաւոր պայմաններ անհամեմատ կերպով աւելի գերազանց քան ուրիշ ո՛ր եւ է ընկերութեան պայմանները։ Շահաբաժիններու տարուէ տարի անմիջական վճարում, որով* Իւնիօնի *ապահովագրուողք ՉԵՐԾ են* այն վնասներէն եւ յուսախաբութիւններէն, *որոնց կ'ենթարկուին միշտ այն անձինք, որ* շահաբաժիններու բարդման (accumulation des bénéfices) *ՑՈՌԻ եւ ՎՆԱՍԱԿԱՐ* դրութեամբ գործող ընկերութեանց *կ'ապահովագրուին։*

Ընկերութեան գրամատունն է ՕՍՄԱՆԵԱՆ ԿԱՑՍԵՐԱԿԱՆ ՊԱՆՔԱՆ

Թուրքիոյ եւ Արեւելքի Տնօրենութիւն

Կ. Պոլիս, Կալաթա, Թահտապուրուն խան, Օսմ. Պանքային դիմացը

Գործակալութիւնք Թուրքիոյ գլխաւոր քաղաքաց մէջ

ԱՌԱՒԱՒ

50ՐԴ ՏԱՐԻ — 17 ՓԵՏՐՎԱՐ 1901 — ԹԻՒ 7

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Միջադէպը (Խմբագրական). Տ. Ա. — Մեղքով ծնած (Աւանդավէպ). ՄՈՒՇԵՂ ՎԱՐԴԱՊԵՏ. — Վիլանել. ՎԱՀԱՆ ՄԱԼԷՋԵԱՆ. — Առողջ բարքեր. Միլիառատիրոջ մը հովուական ժամանցը (Ամերիկեան կեանքէ). Χ. — Զ'արժեր (Նուագ Դ.). Մ. Ա.ՃԷՄԵԱՆ. — Առման Սիլվէսդրի մահուան առթիւ. ՄԷՐՍԷՏԷՍ. — Գիծ մը գրագէտին. ՀԱՐՄԱԿ. — Տխուր իրողութիւնը.

«ՄԻՋԱԴԷՊ»Ը

Tout est bien, qui finit bien.

Ուսումնական Խորհուրդին բոլոր բարեկամները պիտի կրնան այս գոհունակ մտածումը ունենալ՝ իմանալով որ այդ մարմնին եւ Քաղաքական Ժողովին միջեւ ծագած միջադէպը, — մանկավարժական կիրակնօրեայ դասախօսութեանց վերաբերմամբ, — փակուեր ըմնցեր է՝ Ս. Պատրիարքին միջամտութեանը շնորհիւ։ Եւ հիմայ որ ա՛լ վախ չի կայ երկու կողմի անձնասիրութիւնները գրգռելու կամ վէճ արծարծելու, կրնանք կարծիք մը յայտնել խնդրին վրայ որ թէեւ լուրի ձեւին տակ միայն զբաղեցուց մեր օրաթերթերը, բայց խօսակցութեան բաւական նիւթ մատակարարեց՝ կրթական հարցով զբաղողներուն մանաւանդ։

Կոենք նախ, թէ ամէնքս ալ սխալ գործածեցինք «հրաժարական» բառը՝ Ուսումն. Խորհուրդին վերագրելով ատանկ դիտաւորութիւն մը, մինչդեռ եղածը՝ պարզապէս ձեռնթափ ըլլալու քաղաքավարի սպառնալիք մըն էր։ Եւ արդէն, չէր արժեր աւելին ընել՝ եթէ որոշած չէին աւելի առաջ երթալ։ Նախկին Վարչութեան մը օրով՝ նախկին Ուսումն. Խորհուրդ մը հրաժարական տուաւ որ . . . ընդունուեցաւ։ Ատանկ անակնկալ մըն ալ կրնար հիմակուանին պատահիլ. ի՞նչ հարկ։ Ձեռնհաս ու աշխատող անձեր են անոր անդամները որոնք չորս տարիէ ի վեր, իրենց համեստ սահմանին մէջ, ձեռքերնուն եկածը կընեն օգտակար դառնալու դաստիարակութեան գործին։ Հանրային պաշտօններէ անխուսափելի եղող քննադատութիւններ իրե՛նց ալ ուղղուեցան, — եւ իրե՛նց մանաւանդ — ուրիշ որ եւ է Ժողովէ կամ Խորհուրդէ աւելի։ Ուսումն. Խորհուրդը փիլիսոփայական համակերպութիւն մը ունեցաւ սակայն եւ շարունակեց իր պաշտօնը իր ըմբռնած ձեւով, որ լաւագոյնն էր իրեն համար, մինչեւ որ կիրակնօրեայ դասախօսութեանց ծանօթ խնդիրը «քար գայթակղութեան» եղաւ ու գլորուեցաւ մէջտեղ։ Պզտիկ փոթորիկ մըն էր որ կը ծագէր եւ վարանելու ժամանակ չի կար. հարկ էր նախ փրկել արժանապատուութիւնը անոնց որոնց անունները ջնջուած էին դասախօսներու ցանկին մէջէն, եւ յետոյ իրե՛նց արժանապատուութիւնը, — նաւը փրկել։ Ձեռընհմար ըլլալ ուզելու գաղափարը ամէնէն խելացի ճամբան նկատեցին, չլսելու համար ամէնէն ճարտարը։

Թէ պէտք կա՞ր ասանկ միջոցի մը դիմելու, կարծիքները կը տարբերին։

Հաստատական պատասխան տուողները բնականաբար պիտի աւելցնեն թէ, այդ պարագային մէջ՝ Ուսումն. Խորհուրդը յամառելու էր մինչեւ վերջը, կա՛մ իր առաջարկած դասախօսներու ցանկը նոյնութեամբ ընդունել տալու համար Քաղ. Ժողովին, եւ կա՛մ իրապէս քաշուելու էր պաշտօնէ։ Եթէ այդչափ նախանձախնդիր էր պահպանելու անոնց արժանապատուութիւնը զոր անգիտակցաբար վիրաւորած եղաւ։ Մնայ որ, եթէ առաջուց այս կամ այն նոր դասախօսին դրուատականն ընելու փութկոտութեամբ՝ անուններ չդրուէին մէջտեղ, եւ Վարչութենէն վաւերանպի ցանկին հրատարակութեանը վերապահուէին ընծայուելիք մեծարանքները, խնդիրը հրապարակ չպիտի հանուէր։ — «Աստուա՛ծ իմ, պահէ՛ զիս բարեկամներէս, թշնամիներս ես կը հոգամ» Ֆրանսական առածը լաւագոյն պատգամութեամբ մը չպիտի կրնար գործածուիլ։

Իսկ ժխտական պատասխան տուողներուն կարծիքը, — անոնցը որոնք կըսեն թէ ասանկ միջադէպ մը ստեղծելու պէտք չունէր Ուսումն. Խորհուրդը, — աւելի բանաւոր կ'երեւայ եւ հիմնուած է վարչական յարաբերութեանց ու ձեւակերպութեանց գիտակից ըմբռնումին վրայ։ Քաղ. Ժողովը կատարելապէս ձեռնհաս է բարեփոխելու Տեսուչ Խորհուրդի մը որ եւ է մէկ որոշումը որ իրեն կը ներկայացուի արդէն վաւերացուելու համար, եւ ընդունելու կամ մերժելու անոր առաջարկները։ Տնտեսական Խորհուրդը մէկէ աւելի անգամներ հանդիպած է ասանկ մերժումներու, եւ Ուսումնականն ալ զերծ չէր կրնար մնալ ուշ կամ կանուխ իր «գանութեան բաժակը» քամելէ։ Օրմանեան Ս. Պատրիարքը՝ գնահատելի նախաձեռնութեամբ մը՝ «անցուց» այդ բաժակը Ուսումն. Խորհուրդէն, անձամբ նախագահելով անոր բացառիկ նիստին, բացատրելով Քաղ. Ժողովին հայեացքները դասախօսութեանց ծրագրին մէջ եղած փոփոխութիւններուն վրայ, եւ փափկութեամբ յիշեցնելով անոր, ի հարկէ, թէ համակերպութեան առաջին օրինակը ինքը տուած եղաւ՝ Վարչութեան նախագահը ըլլալով հանդերձ չվշտանալով իր անունին վերցուելէն, իբրեւ դասախօս։

Զարմանց պահանջկոտ եղած պիտի ըլլային Ուսումն. Խորհուրդին արգոյ անդամները, ասկէ աւելի գոհացում մը փնտռելով . . . զոր չգտնէին թերեւս։ Հաճութեամբ կողջունենք ուրեմն — առանդական բացատրութեամբ — իրենց վերադարձը իրենց պաշտօնին գլուխը, միակ նիստի մը ընդհատումէն կամ կարճատեւ «ձեռնթափութենէ» մը ետքը որ վերջապէս չենք կարծեր թէ աղետարեր եղած ըլլայ ազգ. վարժարաններուն ու կրթական գործին համար։ Շաբաթական relâche մը պարզապէս։

Բայց եթէ Ուսումն. Խորհուրդը կը յօժարի շարունակել իր նիստերը, նոյն եռանդով պիտի հետամտի՞ նաեւ կիրակնօրեայ դասախօսութեանց կատարուելուն, գոհանալով նախորդ տարուան դասախօսներուն ցանկովը։ Հակառակ ընթացք մը — թո՛ղ ներեն մեզի ըսելու — չա՛տ շեշտուած վիրաւորանք մը պիտի ըլլար այս վերջիններուն նկատմամբ, եւ իրենք որ այնքան ըմբոխնդրութիւն ցոյց տուին արժանապատուութեան տեսակէտով, անշուշտ պիտի յարգեն արժանապատուութիւնը նախորդ տարուան դասախօսներուն ալ որոնց մէջ իրական արժանիք ունեցող ուսուցիչներ ու մասնագէտներ չեն պակսիր։

Սկսուած օգտակար գործ մը կատարելութեան հասցնելու փորձի մը անյաջողութեան դարմանը՝ գործը բոլորովին քանդելուն մէջ չի կայանար, եւ անոնք որ պահ մը մտածեցին այս կամ այն մերժուած դասախօսին արժանապատուութիւնը փրկելու համար՝ կիրակնօրեայ դասախօսութեանց բոլորովին ջնջուելուն մէջ գոհացում գտնել, — առաջին ապաւորութեան տակ սխալած կամ շատ աճապարած ըլլալէն ուրիշ արդարացում չունին։ Բարեբաղդաբար, ամբողջ Ուսումն. Խորհուրդին կարծիքը չէ եղեր ասիկա։

Այդ տեսակ պատահականութեան մը առջեւ, առաջին ցաւողները, եւ անկեղծապէս ցաւողները, Օրմանեան Ս. Պատրիարքը եւ

Դուրեան Սրբազանը իրենք եղած պիտի ըլլային, — մերժուածներու ցանկին գլուխը գրաւնուող երկու բազմահմուտ եկեղեցականները որոնց չդասախօսելը ճշմարիտ ցաւ մը կը պատճառէ ո՛չ միայն մեր դաստիարակներուն ու դաստիարակուհիներուն մասնաւորապէս, այլ ամէնուս ընդհանրապէս։

Տ. Ա.

ԳԻՆԵԼ(*)

Պէտք է թոռմին վարդն ու լիլան
Ուսայնութեան խորհուրդին տակ,
Հոգիները յաւէտ կուլան։

Երազները մէկ գիշերուան՝
Այգուն կ'ըլլան դառն յիշատակ։
Պէտք է թոռմին վարդն ու լիլան։

Կը մարի վաղ ճակտին վրան
Շուշանը կոյս և անգիտակ.
Հոգիները յաւէտ կուլան։

Անուրջի մէջ կը թրրթռան
Երգն ու աղօթք, շողն աղօտակ.
Պէտք է թոռմին վարդն ու լիլան։

Մութ գաղտնիք մը, թալուկն յուզման
Դէպ ամպերուն կերթան շիտակ.
Հոգիները յաւէտ կուլան։

Մընաք բարով կրսեն միայն
Գացողները անընպատակ.
Պէտք է թոռմին վարդն ու լիլան։

Խօսեցեալին մահը դաժան
Քերթուած մրն է . . . լացի վրտակ.
Հոգիները յաւէտ կուլան։

Սիրուած ձայն մը, զոր շուտ մոռցան,
Կը մրմնջէ սրտիս յատակ՝
Պէտք է թոռմին վարդն ու լիլան։

Հոգիները յաւէտ կուլան . . . ։

ՎԱՀԱՆ ՄԱԼԷԶԵԱՆ

(*) Ծ. Խ. — Մասիսի նախորդ Թիւ Յուշատետրին մէջ արձանագրեցինք այն զեղեցիկ մտածումը զոր ունեցած էր Մալէզեան ընտանիքը՝ Օր. Ատէլ Մալէզեանի մահուան տարեդարձին առթիւ աղքատներ սփոփելով ու դրամական նուէր մը ընելով Ատանայի Աշխէնեան աղջկանց վարժարանին, — եկեղեցիին մէջ կատարուած հոգեհանգիստէն զատ։ Այս առթիւ, առաջնութիւն կուտանք այսօր՝ մեր համակրելի աշխատակից Վահան Մալէզեանի մէկ-երկու ձեռագիր քերթուածներուն մէջէն այս տխուր ու գոգտրիկ ոտանաւորին որ նուիրուած է իր վաղամեռ քրոջը յիշատակին։

«ՄԵՂՔՈՎ ԾՆԱԾԸ»

(ԱԻԱՆԴԱՎԷՊ)

ՍԱՂՄ. Ծ. 7

Տափաթ՝ իր ամուսնութենէն հազիւ քանի մը տարիներ վերջ, դժբախտի մը կեանքը ապրեցաւ։ Երեք մանր զաւակներով այրի մնացեր էր իր երկան Մաքսոի մահուընէն վերջը, երբ ա՛լ իրենները ապրեցնելու հոգը ճակատագրօրէն իր վրայ կը ծանրանար կապարէ ճնշումի մը պէս։ Ասոր՝ ամէնէն պզտիկը՝ ծծկեր տղայ, կայտառ ու թաւամիս, իր մօր կուրծքէն կը կախուէր ժայռերու ծոցէն դուրս ցցուող մամուռէ դրասանգի մը պէս, ուր իր երկու պճլտուն աչքերը՝ որոնք տխուր նայուածքով՝ երկու քրիզանթեմներու պէս կը բացուէին։ Թարթիչները՝ հովերէն ծեծուած ցախերու պէս՝ երբեմն կը վարագուրէին անմեղուկի այդ երկու կոճակները, որոնք բոլորովին կանհետանային կարկուտէ զարնուած դաշտի մը երկնցած հասկերուն տակը, երբ քունը զինքը կը բաժնէր իր մօրը ծիծերէն։ Եօնեք (jonek) տարիքին մէջ եղող Ասատիէն զատ Ցովրամ օղէլի տարիքէն կամուղի շրջանին անցած՝ հազիւ թէ վարժուած էր հացի բրդուճներ ծամծմել իր բերնով, ուր մարգրիտի պէս ականերու կիսատ շարք մը կը բոլորուէր։ Իսկ Տավիշօն՝ Եղիմի եւ Նա՛ադի տարիքին միջեւ՝ փոքրցի փոշիները կը թոթուէր իր վրայէն, տարեկից ընկերներու հետ զբօսանք մը սարքելէ վերջը (¹)։

Թշուառներու սեւ շրջանակը պարուրած էր զիրենք, իրենց տղայ հասակին մէջ։

Տափաթ՝ ինքն ալ իրեններուն պէս որբ ու դժբախտ՝ սրտի կսկծանք մը կ'ունենար երբ իր տղաքներուն կէս կուշտ կէս անօթի վիճակին սարսուռը կը զգար իր մէջ։ Լուռ համակերպութեան մը այդ ծլարձակումը, մահուան մօտեցնող թելէ կամուրջի մը կը նմանէր, ուրկէ ամէնքն ալ՝ մայր ու տղաքներ՝ ակամայ պիտի քալէին իրենց կեանքի օրերուն։ Անլուս, անճրագ, այդ ցած տանիքին տակ, որուն դուռը զարնող մը չունէր ալ, անեցիք վարժուեր էին այն տեսակ մը վիճակին, որուն կարելի է ախտակեր ոչոչութիւն անունը տալ, եւ որուն մէջ տառապանքէն քայքայուած տղեկները հիմա այնքան սոսկումով կը դիտէին դրան ու պատերուն վրայ կախուած երբեմնի զուարթ, ոգեւորող մեռուսան, քառակուսի մագաղաթը, — որ քսան երկու տողերու մէջ կամփոփէր Բ. օր. Զ. 4–9 եւ ԺԱ. 13–21 համարները Աստուածաշնչական բնագրին, որ հիմա չարաչուք հուրթքի մը կախարդ հմայութիւնը կը մաղէր իրենց վրայ, երբ գիշերը՝ այդ խաբեկ գիցուհին, լեռան բարձունքը նստած իր սեւ մաղերը կը սանտրէր հովերուն առջեւ։

* * *

Տափաթ, որուն մէջ ահռելիօրէն խորունկ հաւատք մը եղած էր պարկեշտութեան զգացումը, իր բոլոր դժբախտութիւններուն մէջ մեծագոյն բաժինը կը հանէր իր գեղեցկութեան, որուն աշնչացումը, քայքայումը կը փափաքէր միայն։ Կուզէր մէ՛կ վայրկեանի մէջ ծերանալ, հատնիլ, հրճուանքով դիտելու համար խամրիլը իր վարդ այտերուն, որոնք ցուրտին դիմացող մշտադալար մրտենիին պէս, վառ կենդանութենէ մը կը ծծէին իրենց գունագեղ անգոյրը, նոյն իսկ չքաւոր օրերուն։ Տափաթ գիտէր թէ ի՞նչ նոր նոր փորձութիւններ կայրին իրեն պէս գեղանի այրիի մը համար, որուն վրայ իրբեւ վերջին

(¹) Ամէն լեզուէ աւելի եբրայականը ունի իր մէջ բառեր, Ցուով ինը, որոնք տղու մը ծնունդէն մինչեւ պատանիի կեանքին շրջանները կ'որոշեն, գիծ առ գիծ։ Ասոնց համար տղան եէլեթ է՝ երբ կը ծնի, եօնեք՝ երբ կաթնկեր է. օղէլ՝ երբ կաթ ու հաց կ'ուտէ միանգամայն. կամուղ՝ երբ կաթէն կտրի. ցաք՝ երբ որոշ կերպով իր մայրը կը ճանչնայ իրբ իր տիպարը, եղիմ՝ երբ աւելի կայտառ վիճակ մը կը ստանայ. նաատ՝ երբ անմնիշիանութեան տարիքին հասնի, եւ պախուր՝ իր պատանութեանը շրջանին մէջ։

պատուհաս, որբերու հոգ մը՝ ալ կը ծանրանար։ Օրերով դուրս չէր ելլեր տունէն, աւելի լաւ սեպելով իր սուգի ու տառապանքի սեւերուն մէջ ծխալ, մոխիր դարձած խանձողի մը պէս, վախնալով թէ մի՛ գուցէ փորձութեան մը որոգայթին ցանցն զգայ իր ոտքերուն շուրջ։ Բայց Տավիշոն, քանի օրերէ ի վեր պարապ տուն կը դառնար Բեթղեհէմի ճամբաներէն, ուրիշ անցնող կարաւանները իրենց զուարթութենէն բաժին մը չէին թողած մուրացկանի պէս փլիլուն Տավիշոյին ձեռքը, որ պատռտուած շապիկի մը ծակէն դուրս կ'երկննար։ Հիմա անօթութեան արհաւիրքը շատ աւելի ուժով կը պոռթնար իրենց լացող աչքերէն։

Քիչ մը վերջ Տավիշոն իր մայրը կը փոխանորդէր, իր պզտիկ եղբայրներուն մօտ, երբ Տափաթ, իր շիկնումէն ու տառապանքէն արիւնցած դէմքը պինդ փաթաթած իր այրի քոյրին տակ, դուրս կելլէր տունէն։

* * *

Բեթղեհէմի շուրջը շրջապտող լռութիւն մը կը տիրէր. արեւին գաղջ ջերմութիւնը հուժկու ձեռքի մը պէս փաթթուած էր բնութեան կոկորդին շուրջը, կտրելու անկէ երգին ու սաղմոսին զուարթ ալեքները։ Զոհի նուիրուած ոչխարի հօտերը՝ արեւէն յոգնած՝ բուրդերնին փռած էին ձիթենիներու տակ, որոնք նռենիներուն, նարնջենիներուն եւ կիտրոններուն ծաղիկներու կը գոռնագեղէին, իրենց մշանջենի դալարին կապոյտներով, եւ ուր Միգտալ–եէմէր կամ «ոչխարներու պահապաններուն աշտարակ»ը լուռ յաւիտենականութեան պէս կը հովանաւորէր իր շուրջը պլորուած դալարիքին կանանչ կիսագօտին։ Քաղաքը երկայնաձեւ զառիվայրի մը գիրկը նստած, ժպտող սքանչանքով մը կը դիտէր շրջակայ բլուրներուն որթատունկերն ու նշենիները, որոնք ձեռք ձեռքի տուած կամ իրարու փաթթուած սիրահարներու պէս՝ կեանքի զուարթութիւնը կը քամէին իրենց ողկոյզներէն։ Հովիտները՝ Բոսոի օրէն ի վեր (գիրք Հռութի) շարունակ կը ծլէին ու կը հասունցնային սրտերով, որոնք ժողովուրդի մը դարաւոր կեանքը կ'ապրեցնէին։

Աստուծոյ օրհնութիւնը թառած էր հոն։ Հնձողները իրենց կիսամերկ մարմիններն էին փռած դաշտերուն եզրին, հացի պատառները թաթխելու համար քացախին մէջ, որ իրը զովացուցիչ ըմպելիք կը գործածուէր դաշտերուն գիրկը։ (Հռութ, Բ. 14)։ Տափաթ՝ յուսահատներու սրտադողով մտաւ հնձուած արտերուն սահմանը, հոն հասկ աքաղ ընելու համար։ Ո՛րչափ պիտի մաշէր ամօթէն, եթէ հնձողներու շարակամ նայուածքներուն կամ խածնող բառերուն նշանակը զգար ինքզինքը։ Պէտք էր աճապարել, ուրեմն, քանի հանգիստի ժամը անոնց վրայ քունի դալուկն էր տիրած, պէտք էր աճապարել դաշտերու լերկ ծոցը գերանդիներու բերնէն կամ որայ կապոցներու ձեռքէն դիպուածով ինկած հասկերը ժողվելու, գէթ մէկ երկու աւուր բոհրած ցորենը կամ հացին ալիւրը պատրաստելու համար։ Պահ մը վերջ՝ արեւէն ու ամօթէն քրտնած, դուրս կ'ելլէր դաշտերէն, առանց մտիկ ընելու զուարթ հնձողներու աղաղակին, որ՝ պագշտ հրաւէրքի պէս ցնցող՝ կեանքի դառնութիւնները կը զգացնէր իրեն։ Տունին մէջ մանչերը կը ճլուային արդէն, գորտերու կրկնոցին պէս սուր ձայնով, անօթութենէն ընկճուած ու իրենց մօրմէն զրկուած մնալու երկիւղէն յուսահատ, երբ իր ներկայութիւնը՝ տաքը սեմէն ներս՝ ժպիտներով նայիլեց անոնց գունատ դէմքերը։ Ա՛լ հանդարտած էր ի՛ր ալ սիրտը, քանի որ իրմէն հեռացած կը զգար Հռութի անկողինը (Հռթ. Գ. 7–13) որ իրեն համար գարշա՛նքի աղտոտ հոտը կը բուրէր։ Բուռ մը ցորեն՝ մխացող կրակէն աղնծուած՝ նոյն գիշերը իր խնջոյք ծառայած էր իրենց։

* * *

Այն տեղ Յեսսէ՝ երիտասարդութեան վերջալուսին մտիկցած, շարունակ կը նայէր իր երկանաքարերուն, որոնք կը դառնային իր ձեռնադացքին մէջ։ Քաղքին ամէն կողմերէն ցորենի պարկեր շալկած կիներ՝ ծեր ու դեռատի՝ կը փութային դէպ ի Յեսսէին շէնքը, ուր իրենց բեռէն խաղաղած, երկար շունչ մը կ'առնէին, այն մեղաւորներուն պէս որոնք հանդարտած խղճի մը անդորրութիւնը

կը վայելեն, երկար քաւութենէ մը վերջ։ Իր հօտերը կարածէին արօտներուն ծոցը, որոնք առատ կը բուսնին Եփրատայի գիրկը, այնքան նշանաւոր իր պտղաբերութիւնով։ Հակառակ իր պարկեշտի համբաւին՝ Յեսսէ շնծերի մը վաւաշտ նայուածքը կը նետէր իր յաճախորդուհիներէն անո՛նց վրայ, որոնք բերեն մոs բան մը ըլլալ կերեւային, իրենց քնքշութիւնով եւ երբեմն իրենց բաց աչքերովը, որոնք իրենին մէջ կը լուծուէին, ծովուն մէջ ինկող ճառագայթի մը պէս։ Եւ իր հոգւոյն խորը ցոփութեան եւ զգայնութեան հիւզման կը խաչաձեւէին։ Ժողովրդական աւանդութեան վրայ յենլով իր շնթող բնոյթը նկարագրի գոյն հագած էր արդէն իր մէջ, իր ջաղացպանի արհեստին բերմամբ, ուրիշ նպաստաւորուա՛ծ ալ է եղեր երբեմն օգուտ քաղելով իր ձեռնաղացին առանձնակ ամայութենէն։

Դադարի օրերէն մէկը պիտի ըլլար անշուշտ, երբ Յեսսէ իր քարերուն անշարժութիւնը կը դիտէր, միտքը սեւեռած իր երբեմնի զուարթ ժամերուն, ուր սիրոյ մարդու մը բոլոր յուզումները, բոլոր խանդաղատանքը կը զգար իր մէջ, մեռածներու ոսկերոտիքին պէս կմախացած, եւ որոնց վրայէն նոյն վայրկենին Եզեկիէլեան հով մը կը սաւառնէր կանցնէր, զանոնք կենսաւէտելու նոր զրգիռով մը։ Զուարթ տարիքի մարդը կը պճլտար ծերունիին մէջ, այն վրէժխնդիրներուն նման, որոնք կը վարժուին տակաւ բոլոր դժպհի արգելքներուն դիմադրել, կեանքի կորսուած հարստութիւնը ձեռք բերելու համար։ Ներքին կռիւը սկսած էր իր մէջ այն ցուլերուն պէս, որոնք կրկէսին հեռու մէկ ծայրը կը քաշուին, աւելի ուժով յարձակումի մը պատրաստուելու համար։ Իր ծերունիի նայուածքը՝ հրդեհած անտառի մը տեսքը կու տար երկար թարթիչներու տակէն, ուրիշ առաւօտեան արեւին ճառագայթները կ'արթննան, իր անկողնէն ելլող սիրուհի մը նազանքով։

Տափաթ ձեռնաղացը մոռած պահուն, այդ բոց նայուածքին առջեւ սարսուռ մը զգաց իր մէջ, Երբ Յեսսէ, որս մը գտած ըլլալու գոհունակութիւնով կը պագշոտէր։

* * *

Օրուան մը մաքառումէն վերջ Տափաթ ետ կը դառնար ցորենին տոպրակը իր ուսին վրայ առած։ Կարմրած աչքերը, ու վշտին հառաչանքները չէր կրնար վարագուրել եւ ո՛չ մէկ քողքով։ Այրիին լացը, իր յոնքերուն տակ լճացած, ամէնէն լուսը ու ամէնէն արտայայտիչը միանգամայն՝ յուսահատ կացութիւն մը կը մատնէին իր մէջ։

—«Տէ՛ր, մեռցո՛ւր զիս, գէթ իմ ցաւերուս մէջ, ու թող զաւակներս ապրին։ Երբեք չպիտի կրնամ անպատուութեան հացովը ապրեցնել զաւակներս, որոնք իմ պատիւս, իմ կեանքս կը կազմեն։ Անիրաւ ջաղացպանը չուզեր ազատ իմ ցորենս, զոր ա՛նքան յուսահատ տատանքով ժողվեցի քաղուած դաշտերէն, ինչո՛ւ, միայն անո՛ր համար, որ պատիւս չտուի իրեն»։

Եւ Արիա, Յեսսէի կինը, որ յուսահատ կնկան ցաւերուն գիտակից վկայ մը կըլլար դիպուածով, իր անցած պահուն, առանց ինքզինքը ճանչցնելու դժբախտ այրիին թէ ինքը՝ ամբաստանած ջաղացպանին կինն է, անոր ցաւերը գիտցողի մը պէս ըսաւ անոր։

—«Հանէ՛ քու արտաքնազգեստդ, տո՛ւր քու ցորենիդ պարկը, ու դուն սպասէ հոս, մինչեւ ես դառնամ»։

Մէկ վայրկենի գործ եղաւ այդ կանացի ծպտումը։

Յեսսէ աւելի ուժով զգաց իր մէջ տարիին ահաւորութիւնը, երբ իր ջրաղացին առջեւ նորէն տեսաւ զանի, որ բոլոր ուժով դիմադրած էր իր կրքերուն, իր աղաչանքներուն։

—«Պիտի կատարեմ քու կամքդ, իմ պատիւս գնով զաւկներս ապրեցնելու համար», ըսաւ նորեկը։

. . . Քարերն սկսան դառնալ մէկ մէկի վրայ, երբ Յեսսէ իր որսին կը տիրանար. . . ։ Ցոփութեանը մէջ կը լողային իր բոլոր անդամները, եւ պագշոտութենէն այրող բերանը, լաչակին ծայրերը կը խածնէր, անոր տակ պահուըտող գեղեցիկ դէմքին մէկ համբոյրովը վերջակետելու իր վայրագ յաղթանակը, երբ յանկարծ Յեսսէ քարացած արձանի մը պէս պաղեցաւ ապշութենէն, փոխանակ օտարուհիին՝ Արիան, իր կինը գըտ-

նելով իր բաղուկներուն երկաթէ ցանցին մէջ։

Արիայի յաղթեան օրերը լմնցան, ու իր կնիկ-կեանքի իրր վերջին արդիւնքը պաղեց, ծնելով Դաւիթը որ Յեսսէի զաւակներուն «ամէնէն կրտսերն էր»։

Դաւիթ ա՛լ հովիւ եղած էր, իր ծերուկ մօրը ամէնէն աւելի սիրած տղեկը, կայտառ ու զօրաւոր, որ դաշտերու առանձնութեան մէջ կը փնտռէր իր մանուկ հոգին անգիտակից մելամաղձոտութեան գոհացումը։ Սրինգն ու քնարը իր բարեկամներն էին։

Օր մը Արիա, պառաւի զառամած միամտութիւնով, իր տղուն ականջին կը փսփսար այն անցուդարձը, որ իր ծնունդը սարքեր էր, եւ որ հիմա ջատուկի այս անհիշոյին նիւթը կը պատրաստէ։

Դաւիթ՝ այդ օրէն տեսակ մը դողով հաճակուեցաւ ինքն իր մէջ, ու երբ երգեց իր վշտերը, իր ցաւերը, ծերունի մօրը ցաւերն ալ արձանագրեց իր սաղմոսներուն մէջ մէկ տողով, որ ամբողջ ծնունդի մը պատմութիւնը կ'անթեղէ իր մէջ. թաքուն արցունքներու փոխարէն։

«Ահա ես անօրէնութիւնով ծնայ, ու իմ մայրս մեղքով յղացաւ զիս»։

Դէթ այսպէս կը մեկնուի նոյն տող մը սաղմոսը մեր գաւառացի տարէց մամաներուն բերնով։

ՄՈՒՇԵՂ ՎԱՐԴԱՊԵՏ

ԱՌՈՂՋ ԲԱՐՔԵՐ

ՄԻԼԻԱՌԱՏԻՐՈՋ ՄԸ ՀՈՎՈՒԱԿԱՆ ԺԱՄԱՆՑԸ

Ասկէ իբր տարի մը առաջ, նոյն իսկ այս եջերուն մէջ, խօսելով Էնտրիու Քարնեկիի եւ իր 40,000,000 անգլ. ոսկիի հարստութեանը վրայ, կրսէինք թէ Քարնեկի ի՛նչպէս կը մտադրէր մարդկութեան օգտակար նպատակի մը յատկացնել այդ առասպելական հարստութիւնը, եւ թէ ի՛նչ տեսակ թելադրութիւններ եղած էին իրեն, այդ առթիւ։ Մ. Նահանգներու երկաթի իշխանին վրայ խօսելէն վերջը, այսօր մեր ընթերցողներուն կը ներկայացնենք Ճոն Ռօքֆէլլր, ամերիկեան քարիւղի իշխանը, իր մեկ հսկայ ծրագրով որ սկսած է արդէն գործադրութեան դրուիլ եւ որ կը կայանայ ընդարձակ հողի տարածութիւններ, նոյն իսկ ամբողջ գիւղեր գնելով, անոնցմէ օր մը իսէալ, հսկայ դարասան (parc) մը ձեւացնելուն մէջ, պարփակելով բնութեան բոլոր հրապոյրները, բնակութեան համար տունե՛ր ով, գլխաւորաբար իր բնակարանը։

Ռօքֆէլլր մը կարող էր, մանաւանդ ամերիկեան մեծ քաղաքի մը շէնքերուն ու պերճանքներուն մէջ լողալ, բայց քաղաքին ժխորէն ու բոհեմէն հեռու, բնութեան ծոցը, գեղեցիկ դաշտանկարով մը շրջապատուած անդորրիկ բնակարանի մը մէջ, ընտանեկան յարկին մաքուր անուշութիւնը վայելելը որքա՛ն աւելի կ'արժէ իրեն համար։ Եւ իրեն համար այդ երջանիկ միջավայրը ստեղծելու առթիւ, որքա՛ն առատաձեռնութեամբ կը շարժի հանդէպ անոնց, որոնք մաս մը կ'աւելցնեն իր այն սեփականութեանց վրայ, որոնցմով օր մը պիտի կրնայ բոլորովին իրականացնել իր ծրագիրը։

Ճոն Ռօքֆէլլր, իբր գիւղերու գնող մը, իբր անթիւ արտավարներով հողերու իւրացնող մը, եւ իբր գլխաւոր գնորդը ամէն տեսակ հողային տարածութիւններու, որոնք որ եւ է կերպով իր բնակավայրին մօտաւոր կամ հեռաւոր շրջականներուն սքանչելիութիւնը եւ հրապոյրը կ'աւելցնեն — աւասիկ այն յատկանիշները, որոնք Թէրրիթաունի (Նիւ Եօրքի նահանգ) միլիառատէրին ինքնատիպ ծրագրին կարեւոր մասերը կը կազմեն։ Ռօքֆէլլր, իր բնակութեան յատուկ տանը շուրջը ունի մղոններով հողի տարածութիւն, որուն

սահմանները անդուլ կերպով ընդարձակելու վրայ է։ Իր հողային անվերջ գնումներով Ռօքֆէլլըր այսօր արդէն միակ սեփականատէրն է ամբողջ գիւղակի մը, Բոքանտիքօ Հիլս։ Հողային սեփականութեանց բոլոր վիճակներուն ու պայմաններուն իրարէկ անձերու համար, Ճոն Ռօքֆէլլըր ամէնէն աւելի յանդգնութեամբ եւ ամէնէն աւելի լայն սահմաններու մէջ գործ տեսնող անձնաւորութիւնն է. երբ որ եւ է տեղի մը երեսի մասը ուզէ ունենալ, իսկոյն քանի մը ագարակներ մէկէն կը գնէ եւ պարտիզպաններու ամբողջ բանակ մը կը կանչէ որպէս զի այդ տեղուանքը շտկեն, զարդարեն։ Երբ մտածէ թէ իրեն պատկանող մարգագետիններու եռեւը գտնուող հողերուն պէտք ունի, հարիւրաւոր արտավարներով տարածութեանց գինը միասին կը հարցնէ եւ կը պատասխանէ. «Շա՛տ աղեկ, գնեցի»։ Իր առջեւ գտնուած ամէն ինչ կ'աւլէ, կը սրբէ, եւ իր առջեւ ելլողները ամէնքն ալ գոհ են որ կ'աւլուին, կը սրբուին իրմէ, որովհետեւ անիկա ոսկի աւելով մը կ'աւլէ, եւ աւլած տեղն ալ շատ բարակը չի նայիր։

Ռօքֆէլլըր՝ Թէրիդաունի եւ Բոքանտիքօ Հիլսի մէջ իր գնումները սկսած է 1893ին։ Տասնեակ մը հողատէրերէ կը գնէր այդ առթիւ 500 արտավար տեղ, մօտաւորապէս 750,000 տոլարի արժողութեամբ. ա՛լ ստիպէ կը սկսին իր հողային հսկայական բարեքումները. ամբողջ մէկ քառակուսի մղոնի տարածութիւն մը կը փոխէր սքանչելի բարի մը, սարաւանդները կը վերածէր հովիտներու եւ հովիտները սարաւանդներու, մղոններ երկարութեամբ կը հատատէր գետնին տակէն ջուրի ճամբաներ, եւ կը չինէր իր արդի հանգստաւէտ ու առողջ գաղափարներուն միայն արդիւնք եղող ընակարանը, դարնանդի մը ամէնէն վերին բարձունքին վրայ, Հըտսըն գետին հրաշալի տեսարաններուն վրայ նայող։

Այսպէս, ընդարձակ սահմանի մը մէջ եւ բանաւոր կերպով կատարուած բարեքումներ հիմնապէս կը փոխէին այդ տեղերու տեսարանները, բայց այսքանով գոհ չէր մնար միլիառատէրը, կը շարունակէր իր հողային գնումները՝ այդ տարածութիւններուն վրայ գտնուածներովը միասին. այսպէս կը գնէր ագարակներ, վիլլաներ եւ գործարաններ, յատուկ գործակատարներու միջոցաւ։ Այսօր Ռօքֆէլլըրի՝ Թէրիդաունի մէջ ունեցած հողային սեփականութիւնը արդէն երեք մղոնէ աւելի է՝ տակաւ Բոքանտիքօ Հիլսը եւս մէջը առնելով եւ հետզհետէ առաջ երթալով։ Ճոն Ռօքֆէլլըրի սեփականութեան հիւսիսային կողմը գտնուած հողի տարածութիւնն ալ, որ կը պատկանի իր եղբօրը Ուիլլըմ Ռօքֆէլլըրի, եթէ հաշուի առնենք, այն ատեն Ռօքֆէլլըրներու հողային ստացուածքը կ'ըլլայ չորս մղոնէ աւելի, ամբողջ Հըտսըն գետի եզերքին երկարութեամբ տարածուելով։

Ճոն Ռօքֆէլլըրի ստացուածքներուն մէջ ամէն ինչ այնքան սքանչելի կերպով դասաւորուած է, որ բնութիւնը կ'երեւայ հոն իր ամէնէն աւելի գեղեցիկ կողմերովը։ Կը կարծուի թէ միայն հողային բարեսքումներու համար Ռօքֆէլլըր արդէն կէս միլիոնէ աւելի ծախսած է եւ նոյնքան մը եւս պիտի ծախսէ Բոքանդիքոյի տարածութիւնը զարդարելու նպատակով։

Թէրիդաունի ամբողջ գիւղը այսօր իտէալ յատակագծով մը կը ներկայանայ ամէնուն։ Տուներ՝ գլխաւոր ճամբուն երկու կողմի լայնքին վրայ, ցանկապատերու եւ վայրի վարդենիներու մէջ կորսուած, կարճ փողոցներ, որոնք ամէն անկիւն իրար կը կտրեն, յետոյ տուներ «տրցակ» մը կազմած. կամ ասդին անդին ցրուած, ծառերու մէջ, ու այս ամէնքը իրենց մէջտեղը գտնուած գլխաւոր ճամբուն հետ յանկարծ կը վերջանան բլրի մը գագաթին վրայ։ Գիւղին կեդրոնէն կը տեսնես ամէն ուղղութեամբ պզտիկ ճամբաներ, որոնք իրենց գալարաւէտ բարձրացումներովը դէպ ի բլուրը, կը կապուին Հըտսընի ափունքներուն հրապոյրներէն մէկը։ Եթէ մէկը ուզէ այն տեսարանին բովանդակ բանաստեղծութիւնը վայելել, պէտք է ելլէ բլրին վրայ. հոն չնչելու համար լերան անապակ օդը եւ իր հոգին ալ ընկլուզելու երկնքի խոր կապոյտին մէջ, դիտելով Հըտսըն գետը եւ համոզուելու թէ Ճոն Ռօքֆէլլըր սխալ քայլ մը չէ առած իր բնակութեան տեղ ընտրելով աշխարհի այս

անկիւնը, որ ամէն կերպով դրախտի մը երեւոյթը ունի։

Ափ մը տուներ, պզտիկ տարածութեան մը վրայ կը գիրկընդխառնին, կազմելով Բոքանտիքօ գիւղը։ Ադկէ կէս մղոնի չափ հեռուն, սքանչելի բարձրութեան մը վրայ, Պ. Բօքֆէլլրը շինած է իր Թէրիդաունի բնակարանը, Հըտսըն գետին լուսագոյն մասին վրայ նայող, այն մասին որ լճի մը լայնութիւնները կ'առնէ եւ որ արծաթի ու ոսկիի փոփոխումներով կը կորսուի հորիզոնի լեռներուն մէջ։ Բօքֆէլլրի բնակարանը ընդարձակ հողի մը վրայ տարածուած վիլլա մըն է, ամէն կողմը պատուհաններով ու լայն ճեմելավայրերով (piazza)։ Այդ տարածութեանց վրայ գտնուած ամէն ինչ բաց է հանրութեան։ Պտոյտի եւ կաւք վարելու տեղեր, ծառեր ու պուռներ, մարգագետիններ եւ ծաղկի ածուներ կը թուին ամէն այցելուի տրամադրութեան տակ ըլլալ։

Ամբողջ այդ տեղուանքը բարեկամութեան ոգի մը կայ որ կը թեւածի օդին մէջ եւ հիւրասիրութիւնը կը տիրապետէ ամբողջ տեղին վրայ։ Բան մը չի կայ այդ ընդարձակ շրջանակին մէջ, որ ուրիշին համար արգիլուած ըլլալու յատկանիշը կրէ վրան։ Բօքֆէլլրի կալուածներուն մէջ այսօր մղոններով կ'երկարին կարծր կապոյտ քարէ շինուած կառուցները, 2000 արտավարէ աւելի տարածութեան մը վրայ, որոնք հեռագիտէ աւելի պիտի երկարին։

Բօքֆէլլրի սեփականութեանց մէջ է՝ որ կը գտնուի նաեւ Սլիրի Հոլլոու, ամէնէն հրաշալի տեղը, որ իր վայրի վիճակէն կը վերածուի բատֆի նմանող վիճակի մը, պզտիկ գեղեցիկ դպրոցի շէնքով մը եւ ուրիշ շինութիւններով, որոնք դաշտանկարին դալարիքի ծփանքներովը կազմած փոփոխումին մէջ կը փայլին։ Բօքֆէլլրը իր ստացուածքներուն մէջ ունի նաեւ եկեղեցի մը եւ անցնող երկաթուղիի գիծ մը։

Որովհետեւ Բոքանդիքոյի պզտիկ գիւղին ճամբուն վրայ է Թէրիդաունը, Բոքֆէլլրը զայն ամբողջովին գնելու վրայ է, գործադրելու համար լայն համեմատութիւններ առնող իր հողային բարեւքումները։ Նոյն իսկ վերջերս, կը գնէր շատ մը տուներ, երկաթագործի խանութ մը, եւ սեփականատէրերը գոհ էին որ իրենց ստացուածքները կը ծախուէին, որովհետեւ առաջին անգամ ուզած գիներնէն քիչ մըն ալ աւելին կը ստանային։

Այս բոլոր գնումներուն պատճառը սա է որ Բօքֆէլլրը կ'ուզէ ահագին դարաստան մը հիմնել հին անգլիական սճով, ծառերով, մարգագետիններով, վայրի ծաղիկներով, լիճերով ու աղբիւրներով։ Մեծագոյն լիճերէն մէկը պիտի գտնուի Սլիրի Հոլլոուի ծոցին մէջ։ Կարապներ պիտի ամբողջացնեն լճի կեանքի պատկերը, եւ նոր դրութեամբ կառքի ճամբաներ ու գիւղական ուղիներ նոր աշխարհի մը չափ հրապուրիչ պիտի դարձնեն ամբողջ այդ վայրերը։

Պ Բօքֆէլլրը չափազանց կը սիրէ նաեւ ընտանեկան յարկը զոր կը նախընտրէ դուրսի բոլոր հրապոյրներէն։ Բաղաքին ո՛չ ընկերութիւնը եւ ո՛չ ալ շքեղութիւնը անդորր ընտանեկան յարկի մը հմայքը ունին իրեն համար։ Եւ իր այս խառնուածքին արդիւնքն է որ Ճոն Բօքֆէլլրը միլիոններ կը տրամադրէ իր ընտանեկան յարկին շուրջը ստեղծելու համար բոմանդիկ միջավայր մը, որ վերածըլլալով մեծ քաղքի մը ազմուկներէն ու փոթութիւններէն՝ իրեն ներշնչէ ամէնէն մաքուր ու երջանիկ գաղափարներն ու զգացումները։

Իր ծրագիրը ի գլուխ հանելու համար Ճոն Բօքֆէլլրը անդրդուելի կերպով առաջադրած է իր յատակագծին ճամբուն վրայ գտնուած ամէն ինչ գնել, նոյն իսկ եթէ ամբողջ գիւղեր ըլլան, անոնց փոխարէն տրամադրելով իր միլիոններ։ Ոչ մէկը գէշ աչքով կը նայի Պ. Բօքֆէլլրի այս ծրագրին, որովհետեւ ամէնքն ալ արդէն փորձով տեսած են, թէ ինչպէ՛ս անոր միլիոնները՝ մոգական գաւազանի ազդեցութեամբ մը ամբողջ այդ տեղուանքը եդեմական անդորրութեամբ ու հրապոյրներով ողողելու վրայ են։ «Օրհնեալ ըլլան այն միլիոնները որոնք բարիք մը առաջ բերելու համար հաւաքուած են», կ'ըսեն շատ մը գիւղացիներ, որոնք երբեք չպիտի կրնային այնքան լաւ դիներով ծախել իրենց ստացուածքները, եթէ Ճոն Բօքֆէլլրը մը չի ներկայանար զանոնք գնելու համար։

X

ԳԻԾ ՄԸ ԳՐԱԳԷՏԷՆ

Մամուրեանը անձնապէս վայելողներուն թաղով մարդը անոր մէջ ներկայացնելու պարտաւորութիւնը, իր վաղեմի համակիր ընթերցող մը Արեւ. Մամուլին, բարացուցական գիծ մը նշմարած եմ Իզմիրի նահապետին դէմքին վրայ, որ ուրոյն տեղ մը կուտար իրեն՝ հայ գրագէտներուն մէջ։ Այդ ցայտուն գիծը ճշմարիտ գրագէտի կարողութեան անժխտելի ապացոյցն է, ինչ որ ցաւալի է ըսել, յաճախ կը պակսի մեր գրագէտներէն եւ մեր հրապարակագիրներէն շատերուն. ըսել կ'ուզեմ թէ Մամուրեան գերազանցապէս տոնմիկ գրագէտը եղաւ։

Տարօրինակ բան մը չէ բսածս։ Գործնական հայեցակէտէ մը մեկնելով, գրագէտն ալ պէտք է հետապնդի լուրջ նպատակի մը, որուն շուրջը համախմբուին իր գաղափարներուն բոլոր ճառագայթները։ Վասնզի խորին համոզումն է թէ ա՛յն գրագէտը կամ հրապարակագիրը բարոյապէս կ'ազդէ հասարակութեան մը մտքին ու բարքին վրայ, որ տիրապէս կոչումի մը ներքին թափէն կը մղուի, որ ուսումնասիրած է իր ապրած միջավայրը, բաց գիրքի մը պէս կարդալով հասարակութեան հոգիին թերթերը, եւ ամբողջովին լեցուած է անոր կեանքովը։ Ընդհակառակը, ան որուն սիրտը օտար է իր աշխատութեան առարկային, ատոր համար իսկ պիտի զրկուի այնպիսին այն կորովամտութենէն, խուզարկումի այն կարողութենէն որ թոյլ կուտայ իրեն թափանցել իր առարկային, մէկ կողմէ միւսը, իրացնել անոր գաղտնիքները, ճանչնալով զայն ներքին եւ կատարեալ ծանօթութեամբ մը։

Եւ ստուգիւ, այդ կարող ու ներշնչեալ գրագէտին պակասն է պատճառը որ մեր մտաւորականութիւնը այսօր տարտամ ու ծանծաղուտ նկարագիր մը ունի։ Մեր գրական արտադրութիւններուն մէջ առ հասարակ եւրոպական մտքի եւ բարքերու մէկ հեռաւոր ու տկար արձագանգը սովոր ենք տեսնել, որով սա տխուր իրողութիւնը կը շեշտուի թէ մեր խորհող եւ գրող դասակարգը դեռ կազմած չէ այնպիսի հզօր, ինքնատիպ անհատականութիւն մը կամ ամուր նկարագիր մը, որ կարենայ օտար գաղափարներու հոսանքին մեր գրականութեան մէջ, որպէսզի կարենայ ուշիմ ընտրութեամբ մը, միայն այն գաղափարները եւ ճաշակները իւրացնել, պատուաստելով զանոնք մեր մտածութիւններուն եւ մեր բարքերուն հետ, որոնք իրենց լուսաւոր եւ աղնուացնող բնութեամբը իսկապէս գործօն սատար մը ըլլան ազգային դաստիարակութեան զարգացմանը։

Այս վիճակին մէկ տրամաբանական հետեւանքն է գաւառական գրականութեան շարժումը, զոր կը ջատագովեն գաւառայի անկեղծ եւ ողջամիտ գրագէտները, ներկայացնելով զայն իբր միակ դարման մեր արդի թոյլ, ջլատուած եւ այլասերուած գրական արտադրութիւններուն, ջանալով գրագէտներուն հայեացքը կեդրոնացնել տեղային կեանքին վրայ, ուսկից թարմ եւ հարազատ ներշնչումներ պիտի ընդունին, գունաւորելու համար իրենց գրչին արտադրութիւնը։

Ճշմարիտ է թէ այսօր մեր գրականութիւնը տխուր վիճակ մը ունի, որուն համադեղը սակայն դժուար է գտնել միայն գաւառական կոյս կեանքին մէջ։ Գաւառական գրականութիւնը, այո՛, չքնաղ առաղձներ ունի մեր մտաւոր շինուածքին համար, կրնայ ոյժի դեղահատներ տալ մեր գրական ուժաթափութիւնը բուժելու, եւ երբեմն ալ ոսկեճամուկ թելերու ճոխ կծիկ մը ընձեռել՝ գեղազարդելու համար հայեցի ոճը կամ գրելակերպը. բայց միշտ պիտի պակսի մեզի զանոնք համադրող, լայն կիրարկումով մը այդ հումն նիւթերը օգտակար հանդիսացնող գրչի կորովը, զոր հարկաւորապէս փոխ պիտի առնենք այն կեդրոններէն, ուր հասարակութիւնները մտաւոր զարգացման նախնական

շրջաններէն եւ այլախոհութիւններէն անցնելով, այսօր քաղաքակրթութեան բարձրագոյն աստիճանին վրայ կը գտնուին։ Ըստ այսմ, գաւառական տարրը մեր մտաւորական բարեշրջման ու ինքնաճանաչութեանը համար անհրաժեշտ օժանդակ մրն է, բայց չափազանց է ըսել թէ ամէն բան է։ Մեր մամուլը միշտ բաց պատուհան մը պէտք է ունենայ՝ զարգացած միջավայրերու եւ բարձր միտքերու մտաւորական շարժումէն ազդուելու համար։ Սակայն գրագէտէն կամ հրապարակագրին գործն է իր միջավայրին պատշաճեցնել գրական կամ գիտական բարձր տեսութիւնները, անոնցմէ առաջնորդող ոյժ մը, հիւթեղ սնունդ մը պատրաստելով՝ իր հասարակութեան կամ ընթերցողներուն բարոյական ազնուացմանը համար։

Այս խորհրդածութիւններուն հետեւութիւնը այն է՝ թէ Մամուրեան այդ կոչումն ու կարողութիւնը ունեցաւ իբրեւ գրագէտ։

Անոնք որ ուշադրութեամբ կարդացած են Արեւ. Մամուլի առաջնորդող յօդուածները, իր գրչէն ելած, որոնք ընդհանրապէս խմաստասիրական նրբերանքով մը օծուած էին, հարկաւ դիտած են թէ ինչպէ՛ս լուսաւոր գաղափարներով ողողուած միտքը, տոհմիկ բարքերուն լաւ կողմերը կը խրախուսէր, նոր մտաւոր մոլութիւնները կը մատնանշէր եւ կը ճաղկէր. ու միեւնոյն ատեն կազդուրիչ գաղափարներու համոզկեր պատկերացումով մը հրահանգելու եւ բարձրացնելու գաղտնիքը գիտէր։ Եթէ թգիատեանք Արեւ. Մամուլը ակիզբէն մինչեւ հիմա, իր ընդհանուր գիծերուն մէջ գաղափարի միութիւն եւ ներդաշնակութիւն, համոզումի սեռն անկեղծութիւն կը տեսնենք, idéaliste մը առոյգ կորովով եւ խորունկ հաւատքով։

Աբմաշ ՀԱՐՄԱԿ

ԳՐԱԿԱՆ ՆՈՒԻՐԱՏՈՒՈՒԹԻՒՆ

Ինչպէս նախորդ շրջանին՝ նոյնպէս եւ ներկայ շրջանին համար մէյմէկ օրինակ տարեկան Մասիս նուիրեցին՝ սեղանաւոր Պօղոս էֆ. Էքսէրճեան Խասգիւղի Գալֆեան Որբանոցին եւ ոսկերիչ-վաճառական Թադէոս էֆ. Էքմէքճեան Սեբաստիոյ Ազգ. Որբանոցին որոնք հրապարակաւ կը յայտնեն իրենց շնորհակալութիւնը սոյն գրական նուիրատուութեանց համար։

Ջ Ա Ր Ծ Ա Ր

(ՆՈՒԱՊ Գ.)

Հիւանդ է հոգիդ ու կը տառապի
Ցիշելով անոր խոստումներ պատիր.
Դուն գաղտուկ կուլաս ու չես գանգատիր
Թէ ինչու հիմա հեռու խուսափի։

Բեռ մրն է իրեն այն սէրը մաքուր
Որ զքեզ հիւծէ. իր մէկ ակնարկին
Դեռ հոգի կուտաս, կը յուսաս կրկին.
Իր վերադարձին կրապասես ի զուր։

Մոռցիր ան. յաճախ վիշտն է վաղանցուկ.
Աղուոր աչքերուդ դուն խրնայէ զէր.
Մոռցիր ան. ափսոս, սէրն է յեղյեղուկ։

Մի երդնուր թէ մէլ սիրել չես ուզեր.
Նոր ծաղիկ սիրոյ՝ բաված արցունքէդ
Դարձեալ կը փրթի. մի երդնուր...չ'արժեր։

10 Փետրուար 1901 Մ. ԱՃԷՄԵԱՆ

ԱՌՄԱՆ ՍԻԼՎԷՍԴՐ

Առման Սիլվէսդր մեռա՞ծ . . . : Ապահովարար եթէ կար բան մը՝ որուն չպիտի ուզէի բնաւ հաւատալ, ան ալ չիջումն իսկ էր այդ սաղայէլական գրողին որուն մահր տակաւին անցեալ օր կը ծանուցանէր Թուլուզէն քաշուած լակոնական հեռագիր մը : Ինած գաղջ, մեղկ երկրի մը մէջ՝ ուր արեգակը շատ քիչ անգամ մռայլ ամպերու քօղ մը կ'առնէ վրան, համակուած այդ մշտապայծառ արեւին զուարթութեամբը, զոր լիաբուռն կը տարածէր իր ջրոս դին, մարդ մը էր որ ամէն բանի մասին կրնար մտածել տալ, բայց երբե՛ք մահուան վրայ : Իր բովանդակ գործը կեանքն իսկ է . կեանքը՝ ներկայացուած ու երգուած իր ամէնէն հաճոյալի, ամէնէն գեղեցիկ ու ամէնէն հեշտ կողմերովը, երգուած մանաւանդ անա՛նկ մարդու մը կողմէ՝ որ աշխարհի ամէնէն լաւ ապրողներէն մէկը եղած է, եւ որ կեանքի պտուղը վայելելու կերպը բնաւ պէտք չէ ունեցած մէկուն հարցնելու : Ո՛չ օրուան հոգերը, ո՛չ օրուան դէպքերը եւ կամ հիւանդութիւնները կրցած են վայրկեանի մը խաւարքէն աւելի բան պատճառել իրեն . հոգին՝ այդ անսպառ քրքիջով հոգին՝ որ Ռապլէի մը հոգիին հաւասարած է շատ հեղ, ամբողջ յիսուն եւ աւելի տարիներ տաքուկ ու հանգստաւէտ բոյն մը եղած է զուարթութեան համար, մինչեւ վերջին օրերը՝ զայն իր գոգը անխառն պահելով այնչա՛փ, որչափ որ էր տարիներ առաջ՝ իր երիտասարդի օրերուն :

Եւ սակայն, մահը վերջ մը տուած է անոր, եւ հոգեվարքի վերջին հեւքին հետ մարած է ամէն բան, նոյն իսկ յաւիտենական, անսպառ ժպիտը այդ զուարթութեան քերթողին՝ որ իրմէ անրաժան եղած է միշտ, եւ որուն վրայ այնչափ բաներ գրուած են տակէ առաջ : Տեսա՞ծ էք Սիլվէսթրի պատկերը : —Եթէ այո՛, այն ատեն պէտք է յիշէք այդ ժպիտը՝ որ իսկոյն Մէֆիսթոֆիլէսի դէմքը միտքերնիդ կը ձգէ : Իմ մասս, Սիլվէսդրը ներկայացնող հարիւրաւոր պատկերներ տեսած եմ այլ եւ այլ հրատարակութեանց ու հանդէսներու մէջ, պատկերներ՝ որոնք զինքը տղայ վիճակին մէջ կը ներկայացնեն, պատկերներ որոնք իր երիտասարդութեանը քաշուած են, պատկերներ վերջապէս՝ զորս իր ծերութեանը հանել տուած է . ամէնուն մէջ ալ իր դէմքէն կ'արտացոլայ այդ անչէջ ժպիտը՝ որ հակառակ սարսռեցուցիչ դիւայնութեամբ մը օժտուած ըլլալուն, միշտ տարօրինակօրէն հրապուրտ, միշտ տարօրինակօրէն գրաւիչ հանգամանքով մը կ'երեւայ : Իր մահը, այսօր ուրիշ բան չէ, եթէ ոչ չիջումն իսկ այդ ժպտին, որ զինքն ու իր գործը կը յատկանշէր, եւ զոր թերեւս պահել ուզած ըլլայ նոյն իսկ հոգեվարքի ժամերուն մէջ, փորձելով զուարթ երեւալ մահուա՛ն ալ հանդէպ, հոգ չէ թէ ոչ մէկ զբօսեցուցիչ երեւոյթ ունենար անիկա : Սակայն ի՞նչ օգուտ ատկէ . հակառակ այդ ջանքին, հակառակ այդ հոգիի արիութեան, այս պահուս իր ժպիտը դէմքի այլանդակ ծամածռութեան մը փոխուած պէտք է ըլլայ անշուշտ գերեզմանին մէջ, հաւատարիմ աւանդապահ՝ որուն Մահը իր հունձքը կը յանձնէ վստահօրէն՝ եւ որուն գոգը սակայն ոչ մէկ բան անեղծ կը մնայ :

Զէք սպասեր անշուշտ որ Առման Սիլվէսդրի գործը ներկայացնեմ հոս անկարելի է արդէն : Սարսափելի ըլլալու աստիճան առատ արտադրութիւն մը ունեցած է, արտադրութիւն մը՝ որուն մէջ ամէն բան կարելի է գտնել, ոտանաւոր ու արձակ բանաստեղծութիւն, ազատ ոտանաւորներ, նորավէպեր, զրոյցներ, վէպեր, թատերգութիւններ, վերջապէս ամէն բան, եւ որուն մէջ սակայն շատ քիչ բան կայ զոր եւաքէն գալիք սերունդները պիտի յիշեն : Իր ոտանաւորները, — գրեթէ ամբողջութեամբ, — քանի մը հրաշալի նորավէպեր ու զրոյցներ, եւ մէկ երկու թատերգութիւն, ահա՛ ինչ որ Ֆրանսական

գրականութեան խղճամիտ ու մանաւանդ քննադատ պատմագիր մը վաղը միւս օր պի-տի կրնայ չարել անոր անունին քով։ Մնացածը օրը օրին, գրեթէ ժամը ժամին՝ աներ-եւակայելի արագութեամբ մը գրուած բա-ներ են՝ որոնք իրաւ է թէ ահագին սպառում գտած են ժամանակաւ ու կը գտնեն ալ մինչեւ այսօր, բայց բնաւ սահմանուած չեն ապ-րելու։

Եւ սակայն ասիկա չի նշանակեր թէ Սիլ-վէսդրի գործին այդ դուրս ձգուելիք մասը բոլորովին զուրկ է գեղեցկութենէ. ընդհա-կառակը, կարելի չէ երեւակայել պատմու-թիւններ ա՛յնչափ սիրուն, զրոյցներ ու նո-րավէպեր այնչա՛փ հրաշալի, որչափ որ են ատոնք. միայն թէ, փօնը, լուրջ, օգտակար ու գաղափարային փօնը միշտ պակսած է ա-նոնց մէջ, եւ ամբողջութիւնը՝ հակառակ իր հիացուցիչ կազմուածքին՝ սիրուն ոչնչութիւն մը, անիմաստ ու անօգուտ գեղօր մը միայն եղած է, որ վայրկեանի մը հրճուանք տա-թելէ զատ ուրիշ ոչ մէկ բանի կրնայ ծառա-յել։ Զմայլելի, գրեթէ զգլխիչ ըլլալու աս-տիճան գեղեցիկ ծաղիկներ՝ որոնցմով ար-ուեստագէտ ձեռք մը սքանչելի փունջ մը հիւսած է թէեւ, բայց որոնք վաղանցուկ կեանք մը միայն կրնան ապրիլ, օր մը եւաքր մահուան դողը սրսփալով իրենց խաւաքարտէ ընդունարանին մէջ։

Սիլվէսդրի գործը թերեւս փրկուէր այդ կանխահաս մահէն՝ եթէ երբեք գոնէ «արուեստը արուեստին համար»ի ըմբռնումով գրած ըլլար զայն։ Բայց ճիշդ անանկ ատեն մը՝ ուր նոյն իսկ այդ ըմբռնումով գրուած գործեր դուրս կը ձգուին յաճախ, — չունե-նալով այն օգտապաշտ ոգին՝ զոր ժամանա-կին պահանջներն ու կեանքի պայմանները անհրաժեշտ կը դարձնեն, եւ որ գրեթէ բո-լոր գրականութեանց առանցքը կը դառնայ տակաւ, — ելլել մի՛ միայն զբօսցուցիչ գրական-ութիւն մը ընել, բնականարար անձնաս-պանութեան դիմել պիտի ըլլար։ Զբօսանքը այսօր, իր ո՛եւ է մէկ ձեւին տակ, ամէն բանէ աւելի զարգացման գործ մին է. թատ-րոն, վէպ, գեղարուեստ, հանրային զուար-ճութիւններ, հանդէսներ, վերջապէս ամէն բան, նոյն իսկ արուեստահանդէսները եւ ուրիշ նմանօրինակ ցուցադրութիւններ այդ նպատակով կը սարքուին գրեթէ ամէն տեղ, իրը պտուղները այդ օգտապաշտ ոգին՝ որ ապահովաբար սկսող դարուն նշանաբանը պիտի ըլլայ։ Այս պայմաններուն մէջ, մտա-ծեցէք անգամ մը թէ որչա՛փ գոյութեան իրաւունք կրնայ ունենալ գրող մը՝ իր բո-վանդակ տաղանդը յատկացնելով մի՛ միայն ժամանցի նիւթ հայթայթելու։ Ա՛ս է պատ-ճառը որ Սիլվէսդրի գործը կ'անչքացնէ, գործ մը՝ զոր վաղուան քննադատութիւնը հիմնովին պիտի մերժէ, հակառակ անոր գերազանցապէս հիանալի ու արուեստաստ կողմերուն։

Սիլվէսդրի համար միւիթարական կողմը սա է որ ինք գոնէ մեծ փառասիրութիւններ չունէր գրականութեան մէջ. քննադատու-թեան կողմէ պաշտուած շատ մը ուրիշ գրա-գէտներէ անհամեմատ աւելի բարձր տաղանդ ունենալով հանդերձ, երբեք չէ՛ ուզած հե-տեւիլ անոնց, ու նախընտրած է ժողովուրդը եւ ժողովուրդին ալ մանաւանդ երիտասարդ տարրը տաք պահել իրեն, քան քանի մը ակնոցաւոր ու ճաղատ գլխով քննադատներ։ Իր խաւնուած քը, կողուա խաւնուած ք մը՝ Ռապլէի հոգիով թաթաւուն, փնտռել տուած է իրեն բոլոր զուարճացուցիչ պատմութիւն-ները հին գրականութեանց, սկսելով Հազար եւ մէկ գիշերներեն մինչեւ Պոքաչչիոն, Ռապլէն, Նավարրայի Մարկէրիթ թագուհին, եւ անոր հետ ԺԸ. դարուն պատկանող քանի մը գրողներ զորս անյագօրէն կարդացած է, եւ որոնց ամէնուն ալ ազդեցութիւնը կրած է անխտիր։ Այդ ազդեցութիւնը սակայն երբեք ինքզինքը չի զգացներ Սիլվէսդրի գործին մէջ. ընթերցումները՝ զորս ըրած է, աւելի իր հոգին կազմելու նպաստած են՝ քան թէ ուղեցոյցներ, քանդվաներ եղած։ Եւ իր ա-մէնէն աւելի մեծ ու գնահատելի յատկու-թիւններէն մէկն է ատիկա. ընտրել ճամբայ մը՝ որ պէտք եղածէն աւելի կոխոտուած է արդէն, գրել այն տեսակ նիւթերու վրայ՝ որոնք չափազանց ծեծուած են առաջուց, եւ կրկին կարենալ անձնական դրոշմ մը տալ անոնց ու բոլորովին իրեն յատուկ հանգամանքով մը օժտել զանոնք, պզտիկ բան չէ անշուշտ։

Սիլվէսդրի համար յատկութիւն մըն ալ սա է որ բնաւ չէ ձանձրացուցած։ Միեւնոյն նիւթին վրայ յաճախ հարիւրներով բան գրած է, բայց միշտ ամէնքն ալ ոգեւորութեամբ կարդացուած են, առանց յոգնեցնելու. իր նորավէպերը, զրոյցները, պատմութիւնները միշտ նոյնն են գրեթէ, ամէնքն ալ կնոջական աւելի կամ նուազ երեւակայական արկածներու, զուարճացուցիչ պատահարներու եւ հետաքրքրական դէպքերու, մեծ մասամբ ամէն տեսակ ոճիրներու վրայ հիմնուած. բայց ամէնքն ալ մասնաւոր հրապոյրով մը կ'երեւան, ողողուած բլլալով միշտ անսպառելի շնորհալիութեամբ մը՝ որ Սիլվէսդրը յատկանշող ամէնէն գլխաւոր բանն է ինքնին։ Ուրիշ յատկութիւն մըն ալ այն աշխատելու գրեթէ անհաւատարելի տրագութիւնն է՝ զոր ցոյց տուած է իր կեանքին մէջ։ Իր գործերը այսօր չեն կրնար համրուիլ, այնչա՛փ շատ են, եւ այնչա՛փ ալ տարբեր ձեւերով ու վիճակներով հրատարակուած։ Գաղափար մը տալու համար այդ աշխատելու արագութեան վրայ, կը բաւէ հոս մէջ բերել հետեւեալ մանրադէպը՝ զոր իր մտերիմներէն մէկը պատմած է. — Անգամ մը, բարեկամի մը հետ ճամբորդած պահուն ճաշարան մը կը մտնէ, եւ կերակուրին սպասած պահուն սիրտը նեղանալով, ձեռքը ինկած թուղթերու վրայ, առանց կենալու երկու հարիւր յիսուն տող ոտանաւոր կը գրէ, եւ ա՛յն տեսակ տողեր՝ որոնց մեծագոյն մասը կրնան մնալ։ Գրելու վերջին ծայր բարձր կարողութեան մը տէր, ոճը հիանալիօրէն հարուստ, եւ վարժուած՝ ամէնէն զմայլելի նկարագրութիւնները ընելու, գրեթէ միշտ այդպէս քիչ ժամանակուան մէջ զմայլելի էջեր կրցած է արտադրել, առանց բնաւ յոգնութեան նշան մը ցոյց տալու։

Իր մահուամբ եթէ երբեք Ֆրանսական գրականութիւնը շատ մեծ կորուստ մը չ'ունէր, գոնէ կը կորսնցնէ՝ իր ամէնէն աւելի գեղապաշտ ներկայացուցիչներէն մէկը. որովհետեւ Սիլվէսդր անցեալ դարուն գրեթէ ամէնէն մեծ գեղապաշտներէն մէկը եղած է ու քիչեր կրցած են գեղեցկութիւնը երգել այնչա՛փ լաւ, որչափ որ ինք երգած է։ Հարկ կա՞յ ապացոյց մէջ բերել. եթէ այո՛, այն ատեն առէք Լը Նիւ օ Սալօնի հաւաքածուն, զոր 1888էն սկսեալ ամէն տարի կանոնաւորապէս հրատարակած է եւ որուն մէջ պատկերներուն կցուած մէկէ աւելի էջեր պիտի կրնան մնալ։ Բացի այդ հաւաքածուէն, Սիլվէսդրի գործին ստուարագոյն մասը գեղապաշտի մը գործն է արդէն, եւ այն տեսակ գեղապաշտի մը՝ որուն փորձառութիւնը անվիճելի կը դաւանին։

* * *

Աւելորդ է անշուշտ հոս ըսել թէ Սիլվէսդր ամէն բանէ առաջ բաց գրող մը եղած է. եւ բաց ա՛յնչափ, որչափ կարելի չէ երեւակայել Բայց թերեւս ծիծաղիք վրան՝ եթէ երբեք աւելցնելու ըլլամ թէ հակառակ այդչափ բաց ըլլալուն՝ բնաւ անբարոյացուցիչ չէ եղած։ Ինչ որ ալ ըլլայ սակայն ձեր կարծիքը, հաւատացէք որ սա ասանկ է։ Սիլվէսդրի ամէնէն վրան բաց գործէն մարդ ոչ թէ կարդ մը բնական՝ բայց այպանուած, — թէեւ ընդհանրապէս վայելողներէն այպանուած, — ցանկութիւններ կ'ունենայ, այլ կուշտ իրնդուած քի մը պէտքը միայն կը զգայ. եւ ասիկա է ամէնը։

Գիտեմ որ Զօհրապի ա՛ եւ է մէկ նորավէպն(1) գայթակղող հասարակութեան մը այս տեսակ բան մը հաւատացնելու փորձն իսկ պարզապէս խենթութիւն է, բայց միւս կողմէ ալ ի՛նչ կրնամ ընել, երբ համոզում մըն է որ զիս կը մղէ այդ բանը ընելու, հոգ չէ թէ առաջուց վստահութիւնն ալ ունենամ թէ այդ գայթակղողներէն ոչ մէկը պիտի ուզէ ըսածիս համոզուիլ։

Առանց Զօհրապի գեղեցիկ, գաղափարով հարուստ, եւ ամբողջութեամբը տեւելու սահ-

Ծ. Խ — Հոս տեղն է շեշտելու, թէ մեր տաղանդաւոր աշխատակցին վերջին նորավէպին՝ Փօսեաշին առթիւ՝ եթէ գայթակղողներ կամ այնպէս ձեւացնողներ գտնուեցան մեր շուրջը, միւս կողմէ, գնահատումի շատ աւելի արտայայտութիւններ ստացանք թէ բերանացի եւ թէ գրաւոր։ Մասնաւորապէս, յատուկ նամակներով իրենց սքանչացումը յայտնած էին Տիգրան Կամսարեան եւ Մեսրոպ Նուպարեան, երկու ծանօթ գրագետներ որոնց դատողութիւնը նոյնքան ձեռնհաս է որքան անկեղծ։

մանուած գործը՝ Սիլվէսդրի թեթեւ, սնամէջ արտադրութեան մօտեցնելու, պէտք է գիտնալ որ երկուքին բաղդն ալ նոյնը եղած է, ինչ խծրծանք՝ որուն Զօհրապ ատեն ատեն հոս կ'ենթարկուի նոյնը կրած է նաեւ Սիլվէսդր Բարիզի պէս քաղքի մը մէջ. միայն թէ ուշադրաւ տարբերութիւն մը կայ, զոր կ'արժէ վեր հանել. հոն՝ մինակ բարի, միամիտ երէցներն էին որ ո՛չ թէ միայն կը գայթակղէին, այլ կը փախչէին Սիլվէսդրէն, ճիշդ ինչպէս որ պիտի փախչէին ժանտախտը մարմնաւորող ո՛ եւ է բանէ մը։

Տարիներ առաջ, չեմ յիշեր ուր տեղ, այս մասին կարդացած եմ սքանչելի մանրագէպ մը՝ որ շատ հրահանգիչ, ու միեւնոյն ատեն շատ ալ զուարճալի է։

Կ'ուզէ՞ք լսել։

Երեւակայեցէ՛ք, անձրեւոտ օր մը՝ Սիլվէսդր աճապարանքով տեղ մը երթալու ստիպուած, օմնիպիւս մը կը ցատկէ, ու վարը տեղ չգտնելով վրայի յարկը գէշ ազէկ կը տրորուի միամտուկ երէցի մը քով՝ որ դպրոցական աշակերտներէ բաղկացած խումբի մը հետ գրաւած էր ամբողջ յարկը։

Քիչ մը տեղ հաղիւ յառաջացած, Սիլվէսդր խօսակցութեան կը բռնուի երէցին հետ։ Բնականաբար նախ անձրեւին վրայ կը խօսին, յետոյ կ'անցնին անցորդներուն եւ վերջ ի վերջոյ կը յանգին օրուան խնդիրներուն։

Սիլվէսդր, ինքնին սքանչելի խօսող մը, քիչ ատենուան մէջ շէնք շնորհք կը հմայէ երէցը, անոր պատմելով սիրուն բաներ, — բնականաբար եկեղեցականի մը եւ տղոց առջեւ ըսուելիք բաներ, — որոնցմէ տղաքն ալ կ'ոգեւորուին։

Զմոռնամ ըսելու, որ օր մը առաջ, երէցը դասարանին մէջ տղոցմէ մէկուն քովէն Սիլվէսդրի Իսթուառ Կայեառոնէրուն մէկ հատորը գտած ըլլալով, ամբողջ ժամուան մը մէջ տղաքը հմայած էր թէ այդ գրքին հեղինակը պարզապէս դժոխքէն եկած սատանայ մըն է՝ անմեղ տղաքը մոլորեցնելու համար աշխարհ եկած։

Ինչ որ է, մէկ կողմէ օմնիպիւսը կը յառաջանայ, միւս կողմէ Սիլվէսդր կը խօսի, եւ երթալով ա՛լ աւելի հմայիչ կերպով, մինչեւ որ իր երթալիք տեղը կը հասնի։ Օմնիպիւսը կը կենայ, ու գրադէտը ոտքի ելլելով հրաժեշտ կ'առնէ երէցէն, միշտ իր անուշ խօսուածքով։

—Երթաք բարով, կ'ըսէ երէցը, առանց բնականաբար ճանչնալու թէ ո՛վ է գիմացինը, երթաք բարով, չէք գիտեր որչափ շնորհակալութիւն կը պարտինք ձեզի, ես ու աշակերտներս, այն սիրուն բաներուն համար՝ զորս բարութիւնը ունեցաք մեզի պատմելու։

—Բայց խնդրեմ . . .

—Արդեօք կրնայի՞ ձեր անունը հասկնալ, եւ օր մը ձեզի այցելել։

—Սիրով։ երբ որ ուզէք հրամմեցէք . . . փողոցը գիտէ՛ք. չէ՞. հոն . . . թիւ տուներ կը գտնէք եւ դռնապանին կը հարցնէք թէ ո՞ր յարկը կը բնակի Առման Սիլվէսդր։

Եւ առանց իր անունին բրած ազդեցութիւնը տեսնելու, Սիլվէսդր, — ինքնին անտեղեակ երէցին ո՛վ ըլլալուն, —վար կ'ինջնէ ու կը հեռանայ։

Կ'երեւակայէք անշուշտ երէցին դէմքը։

Խեղճը չփոթած կը մնայ, մինչդեռ աշակերտները զարմանքով իր երեսը կը նայէին, մտածելով թէ ինչպէ՛ս օր մը առաջ իրենց ծանօթացուած սատանան կրնայ այդ ստուգման համակրելի դէմք, գրաւիչ խօսուածք եւ սիրուն ձեւեր ունենալ, եւ թէ ինչպէ՛ս իրենց երէցը ժամադրութիւն կը խնդրէ անկէ,

Բարերաղդաբար երէցը չի կորսնցներ ինքզինքը, եւ աշակերտներուն դառնալով՝ կ'ըսէ.

—Սիրելի տղաքս, կը տեսնէ՞ք, սատանաները ի՛նչ ծպտումներով կը ներկայանան մարդուս։ Եւ երբ ինծի պէս Աստուծոյ պաշտօնեայ մը կրնան կար խաբել անոնք, դուք որչա՛փ աւելի պէտք է զգուշանալ անոնցմէ։

Ճիշդ ութիթի գիւտ մը՝ որ չեմ գիտեր թէ տղաքը կը գոհացնէ՞ . . .։

ՄԷՐՍԷՏԷՍ

ՏԽՈՒՐ ԻՐԱՂՈՒԹԻՒՆ

Երեքշաբթի օրէն ի վեր ազգին ամէն դասակարգերուն ուշադրութիւնը կարեկցաբար սեւեռուած է այն խոսուր իրողութեան վրայ զոր Հիւանդանոցի Հոգաբարձութիւնը պարզեց՝ Ազգ. Վարչութեան եւ անոր Ս. Նախագահին ուղղած իր ծանօթ պաշտօնագրովը։

Այդ խրազդեցիկ նամակը, զոր օրախօսները հրատարակեցին ամբողջութեամբ, երկու պարագայ մէջտեղ կը դնէ յաջորդաբար, առաջին՝ թոքախտին ճարակման սկզբնաւորութիւնը Հիւանդանոցի որբերու բաժնին մէջ, եւ երկրորդ՝ Հոգաբարձութեան հրաժարելու հարկին մէջ գտնուիլը, եթէ այս աղէտին դարման հասցնելու համար իր առաջարկած միջոցը — խելքի ու որոշ մտքի միջոց մը — չընդունուի ու չի գործադրուի։

«Հիւանդանոցիս բժշկական մարմնոյն մղմէ տրուած տեղեկագիրներ կը հաստատեն թէ — կը գրէ Հոգաբարձութիւնը — ինչպէս ակնառաջ յիմարանոցի բաժնին մէջ թոքախտին ճարակուած ըլլալու սրտաճմլիկ պարագան յայտնուեցաւ, այս անգամ ալ նոյնքան ցաւալի է յայտնել թէ Հիւանդանոցիս մէջ գտնուող աղջկանց որբանոցի իր 120 որբուկներն ու որբուհիներն յոյժ խճողեալ ըլլալնուն, եւ մաքուր մթնոլորտի մը մէջ չապրելնուն պատճառաւ, նոյն աւերիչ հիւանդութիւնը այդ դեռատի զժբաղդներուն մէջ ալ մուտ գտնել սկսած է եւ հեռզհեռէ ճարակելու ամէն երկիւղ կ'ազդէ»։

Միակ մխիթարական պարագան՝ այս յուզիչ յայտնութեան առջեւ՝ Հոգաբարձութեան անկեղծութիւնն ու փութկոտութիւնն է որով ժամանակին հրապարակաւ մատնանիշ կրնէ վէրքը, փոխանակ զայն ծածկելու՝ մինչեւ որ փտախտի վերածուի։ Գալով դարմանին, չա՛տ պարզ է անիկա ու չա՛տ բանաւոր։ — Այն 120 որբերը ինչպէս նաեւ Ս. Յակոբայ շէնքին մէջ գտնուածները բոլորովին անջատել եւ փոխադրել զանոնք ի Գազը եւ կամ ի Սամաթիա, ընդարձակ տուն մը վարձելով այս նպատակաւ։ Եւ որովհետեւ այն կարգադրութիւնը գործադրել բոլորովին անկարելի է Հիւանդանոցի Անուսկին արդի անձուկ վիճակին մէջ. Հոգաբարձութիւնը կ'առաջարկէ որ Գրիգոր էֆ Գարակէօզեանի բով գրուած 20,000 օսմ. ոսկիին 800 ոսկի տարեկան տոկոսը — որուն երկրորդ տարեշրջանը լրացած է յունուար 23ին — ամբողջապէս յատկացուի առ այդ եւ շարունակուի անոր վճարումը «մինչեւ որ հանի այն բարեբաստիկ օրը յորում ազգն համօրէն ուրախութեամբ պիտի տանէ բացումը վերոյիշեալ գումարով կառուցանելի որբանոցին»։ Իսկ եթէ, ամէն ակնկալութիւններու հակառակ, անլսելի մնայ իր այն խնդրանքը եւ գոնացում չի տրուի անոր, Հոգաբարձութիւնը կ'աւելցնէ թէ «առաջի Աստուծոյ եւ Ազգին պատասխանատուութենէ զերծ մնալու համար, պիտի պարտաւորուի քաշուիլ իր ստանձնած պաշտօնէն»։

Իրողութիւնը, իր ամէն պարագաներով, այնպէս մեկին ու հաստատ կերպով ներկայացուած է այս պաշտօնագրին մէջ (*), որ լրագրական երկար բարակ խորհրդածութիւններու տեղի չի թողուր։ Որբերուն ու որբուհիներուն իրենց արդի վատառողջ մթնոլորտին մէջ թողուիլը նոյնքան դատնակիզիչ բան մըն է, որքան ցաւալի պիտի ըլլայ՝ միւս կողմէ՝ հրաժարումը Հոգաբարձութեան մը որ կատարեալ իրազեկութեամբ ու անկեղծ անձնուիրութեամբ կը վարէ Ազգին Տանը բազմաճիւղ ու բազմաթոյս մատակարարութիւնը։

Այս կրկին տեսակէտներով, Մասիս ալ — որ մէկէ աւելի անգամներ առիթ ունեցած է նկարագրելու Հիւանդանոցին կրած մեծամեծ բարեբաղդութիւնները արդի Հոգաբարձութեան օրով, որուն անդամներուն անունները ինքնին գրաւական մըն են արդէն ընդհանուր գնահատումի եւ համակրանքի — ջերմապէս կը ձայնակցի իր այն պաշտօնակիցներուն որոնք օրը օրին փութացին շեշտել եղած հաստատ տարաբերին ընդունելութեան ու գործադրութեան կենսական կարեւորութիւնը։

Այս տողերը մամուլին յանձնուած պահուն, Քաղաքական Ժողովը գումարուած է, Ղալաթիա, Օրակարգին գլուխը ունենալով այս խնդիրը՝ որ վարչական խնդիր մը ըլլալէ աւելի խղճի խնդիր մըն է։ Փափկանկատութեան ու պատշաճութեան հակառակ ըլլար թերեւս կանխել տուեալիք որոշումը, ենթադրական խորհրդածութիւններով։ Կը շտապենք, այսօրուան համար, անկեղծ փափագ մը յայտնելու որ Մասիսի յաջորդ թիւին մէջ գոհունակութիւնը ունենանք ծանուցանելու՝ Հոգաբարձութեան առաջարկին ընդունելութիւնը թէ՛ Ազգ. Վարչութեան եւ թէ՛ Փարակէօզեան էֆէնտիի կողմէ։

(*) Այն պաշտօնագիրը ստորագրած են Հոգաբարձութեան բոլոր անդամները, Տեարք՝ Պատրիկ Կիւրպէկեան (ատենապետ) Փ. Մ. Ալեանաքեան (ատենադպիր) Տոքթ Խօրասանճեան, Տոքթ. Նազարեան, Գ. Ս Էվրէնեան, Գրիգոր Կիւմիւշկերտան, Տ. Ս. Մանուկեան, Պօղոս Էքսէրճեան և Յակոբ Սթամպուլեան

Արտօնատէր Կ. Ս. ԻՒԹԻՒՃԵԱՆ

Տպագրութիւն Յ. ՄԱՏԹԷՈՍԵԱՆ
Կ. Պոլիս, Ֆինճանճըար եօզուշու, թիւ 27

ԹՂԹԱՎԱՃԱՌ

Վ. եւ Հ. ՏԷՐ–ՆԵՐՍԷՍԵԱՆ

Պոլիս, Սուլթան–Համամ, բաղնիքին կից թիւ 18

Տէր–Ներսէսեան Թղթավաճառատունը՝ իր նախկին տեղը վերահաստատուած՝ դրամատանց, վաճառատանց, դրասենեակի եւ դպրոցներու վերաբերեալ ճոխ ու ընտիր ապրանքներ բերել տուած է։ Գլխաւորաբար հոգ կը տանի տպագրութեան (փոխանակագիր, չրջաբերական, քարթ տը վիզիթ, հարսանեաց հրաւիրագիր եւ ն. եւ ն.) եւ կազմի վերաբերեալ գործերու, եւ կը ստանձնէ այս կարգի ամէն յանձնարարութիւններ զոր կը կատարէ փութով, խնամով եւ խիստ գիւրամատչելի պայմաններով։

Ամէն անոնք որ հաճին անգամ մը պատուել Տէր–Ներսէսեան վաճառատունը՝ մեծապէս գոհ պիտի մնան ապրանքներու ճոխութենէն ու ընտիր հանգամանքներէն, մանաւանդ յանձնարարութեանց փութով կատարումէն եւ այն ուղղամտութենէն որ վաճառատան կէտ նպատակն է։

Դաւառներէ եկած յանձնարարութիւնները փութով կը կատարուին։ 1—10

THE GRESHAM

ԿՐԷՇԱՄ

ԱՆԳԼԻԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆ ԿԵԱՆՔԻ ԱՊԱՀՈՎԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

ՀԻՄՆՈՒԱԾ Ի ԼՈՆՏՈՆ

1848 ԻՆ

Դրամագլուխ եւ երաշխաւորութեան գումար աւելի քան 175,000,000 ֆրանկ

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ՆԵՐԿԱՑՈՒՑԻՉՔ ԷՏՈՒԸՐՏՍ ԵՒ ՈՐԴԻ

Ալալբմնի խան, Կ. Պոլիս։

ՀԱՍՏԱՏԵԱԼ 1852

ՏԹ. Ս. ԽԱՉԱՏՈՒՐԵԱՆ ԵՒ ՈՐԴԻ

Ա.ՄԵՐԻԿԵԱՆ – Ա.ՏԱՄՆԱԲՈՑԺՔ

396, ՄԵԾ ՓՈՂՈՑ ԲԵՐԱ, 396

(Նանցի գարեջրատան վրայի յարկը, ճիշդ Զբպուրճեանց դէմը)

Կատարելագործեալ գործիքներու միջոցաւ ամենասաստիկ ցաւած ակռաները մեկ անգամեն կը լեցնեն. ցաւով դիմելու եւ բուժուած վերադառնալու պայմանաւ։

Նորահնար եղանակաւ, նուրբ, ճաշակաւոր եւ դիմացկուն արհեստական ակռաներ կը պատրաստեն, յար եւ նման բնականի, դեմքի ձեւաւորութիւն ըստ տարիքի, ծամողութիւն եւ ազատ արտասանութիւն երաշխաւորուած։

Բերանի հիւանդութիւնք կատարելապէս կը բուժուին ինչպէս նաեւ թմրեցուցիչ դեղերու եւ ամենակատարելագործեալ աքցաններու միջոցաւ, առանց ցաւի ատամնահանութիւն։

Ց. Գ.. Զմեռները կիրակի օրերն ալ (մինչեւ կէս օր) ինչպէս նաեւ ամէն օր (մինչեւ կէս գիշեր) հիւանդ կ'ընդունին։

Դանիօր. — Պոլսոյ կողմը մասնաճիւղ ՉՈՒՆԻՆԳ.

ԸՆՏԻՐ, ՀՈՏԱՒԷՏ, ԽՆԱՅՈՂԱԿԱՆ

ԹԷՅ ԹԷՅ ԹԷՅ

ԹԷՅ ԹԷՅ ԹԷՅ

Ամէն տեսակ թէյերու նոր բերքերէն մեծ քանակութեամբ հասած է **ԵԱՎՐՈՒԵԱՆ ԻՍԱԳՈՒԼԵԱՆ** *վաճառատունը։ Թէյի սիրահարներն ու ամէնէն փափկաճաշակներն իսկ վերջին ծայր գոհ պիտի մնան այս թարմ թէյերէն, որոնք ընտիր, առողջապահիկ եւ հոտաւէտ բլլալով հանդերձ՝ անմրցելի ըսուելու ասպիճան ժան են։*

Գաւառներու յաճախորդք թէյ գնելու համար պէտք չունին անձամբ գալու, նամակով թող գիմեն **ԵԱՎՐՈՒԵԱՆ ԻՍԱԳՈՒԼԵԱՆ** *վաճառատան, ուր ամենամեծ խնամով, զգուշաւորութեամբ կը գործադրուին ամէն կարգի յանձնարարութիւնք՝ մեծաքանակ եւ փոքրաքանակ։ Դիւրութեան համար՝ թէյերուն փոխարէնը կարելի է վճարել նաեւ երբ ապրանքները բեռցուին ու fo՚ioշիմենթօն ներկայացուի գնողին։ Կեղծ թէյ չգնելու համար հաճեցէք ուշադրութիւն ընել վերի մարքային եւ* **ԵԱՎՐՈՒԵԱՆ ԻՍԱԳՈՒԼԵԱՆ** *անուանք։*

Կեդրոնատեղին՝ Կ. Պոլիս, Պահճէ Գարու, Ճէլալ Պէյ խանի կից, Թիւ 10, Կ. Եավրուեան Ե. Իսագուլեան մեծ վաճառատունը։

ՀԱՍՏԱՏԵԱԼ 1884

ՀԱՆՐԱԾԱՆՕԹ

ՇԱՊԻԿԻ ԳՈՐԾԱՐԱՆԱՏԷՐ

Մ. ՏԷՐ-ԴԱՒԻԹԵԱՆ

Թիւ 21, Ղալաթիա, Վօյվօտա փողոց, Գաղղիական Նամակատան դէմ

Խիստ ժան գիներով կը ծախէ ֆլանէլ, քթան եւ բիքէ շապիկներ, փողկապ, օձիք։ Թեւնոց, կոճակ (ոսկեզօծեալ ու պարզ), գուլպայ, թաշկինակ, զմելի, խոզանակ, սանտր ու անուշահոտութեանց ամենաընտիր տեսակներ։

Միշտ խնամով ու դիւրամատչելի գիներով կը պատրաստէ նաեւ չափու վրայ ամէն տեսակ շապիկ, գիշերազգեստ, օձիք, թեւնոց, ու կը կատարէ ներքին ճերմակեղէնաց յանձնարարութիւններ։

Հանրածանօթ **Մ. ՏԷՐ ԴԱՒԻԹԵԱՆ** *շապիկի գործարանը նորաձեւութեան յանձնարարութեանց խնամով պատրաստութեան ու գիներու տարապայման ժանութեան տեսակէտով վստահելի ու լաւ յանձնարարելի տուն մըն է։* 10—15

ՌՕՍԻԱ — ROSSIA

ԱՊԱՀՈՎԱԳՐԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆ

ՀՐԴԵՀ, ԿԵԱՆՔ, ՓՈԽԱԴՐՈՒԹԻՒՆՔ, ԱՐԿԱԾՔ

1898 տարւոյ մէջ գանձուած ապահովագիններ	34,775,642	ֆրանք
Երաշխաւորութեան գումար	121,765,333	»
1881էն ի վեր ապահովագրեալներուն վճարուած	164,172,000	»

Կեդրոնատեղի, Ղալաթիոյ Բարափին վրայ, Մախսատան հին տեղը

Ընդհ. Քննիչ — Ա. ՀԻՒՐՄԻՋ

Ընդհ. Գործակալ — ԹԷՈՏՈՐ ՌԷԲԲԷՆ